

Bogdán Péter

ELTE, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Nevelés-
Tudományi Doktori Iskola – Budaörsi Tanoda
Közhasznú Alapítvány

Cigánygyerekek a *Köznevelés* című folyóirat tükrében (1978–1982)

1978 és 1998 között a pedagógiai szaksajtóban neveléstudósok, oktatáspolitikusok, oktatási szakértők és közírók tollából különböző oktatási stratégiák, oktatási modellek és módszerek, elképzelések láttak napvilágot arra vonatkozóan, hogy a roma gyermekeket miként lehetne vagy miként kell nevelni, de mind ez idáig nem született olyan összefoglaló-elemző mű ezekről a munkákról, amelynek segítségével ki lehetne mutatni, hogy az 1978 és 1998 között eltelt időben milyen nevelés-felfogásbeli tendenciák szerint, illetve nevelési elvek mentén rendeződtek el a különböző elképzelések a pedagógiai szaksajtóban.

Bevezető

A *Roma oktatás a pedagógiai szaksajtó tükrében (1978–1998)* című készülő doktori disszertációm arra fog kísérletet tenni, hogy megállapítsa azt: milyen nagyobb merítésű, általános kategóriákba sorolhatók a tárgyalt húsz év javasolt oktatási stratégiái, modelljei és módszerei. Emellett az is vizsgálat tárgyát képezi, hogy a romákra vonatkozó történeti tudás megléte vagy éppen annak hiánya miképpen befolyásolta a roma gyermekek nevelhetőségére vonatkozó elképzeléseket, hogy a roma gyermekek problémáira vonatkozó válaszok mennyire illeszkedtek bele az adott kor vagy korszak társadalom-felfogásába, iskolaelméletébe, s arra is kísérletet tesz a kutatás, hogy ezen folyamatokat és rendszerezést szociális és történeti-politikai keretekbe ágyazza.

A kutatás tematikai időbeosztása a tervek szerint a következőképpen alakul:

Első időszak: az 1978-as tantervi reformtól az 1985-ös közoktatási törvényig.

Második időszak: Az 1985-ös közoktatási törvénytől az 1990-es rendszerváltásig.

Harmadik időszak: Az 1990-es rendszerváltástól az 1993-as közoktatási törvényig.

Negyedik időszak: Az 1993-as közoktatási törvénytől a NAT első alkalmazási évéig: 1998-ig.

A kutatás hipotézisei:

1. A többségi társadalom tagjainak felszínesnek mondható tudása van a roma történelemről, ezért nem látják át, hogy a szegénység állapota miként fonódott egybe évszázadok alatt egy etnikummal, amelyből következőleg a romák szociális problémákból adódó nehézségeit, jellemzőit etnikus sajátosságként kezelik, azaz a cigánygyermekekre vonatkozó oktatási modellek, stratégiák nagy többségének a kiindulópontja etnikus és nem szociális, amely által az etnikus modellek elbuknak, a szociális modellek sikeresek.

2. A pedagógiai szaksajtóban 1978 és 1998 között legalább hét neveléspolitikai koncepció jelenik meg: a roma tematika negligálása, asszimiláció, integráció, szegregáció, a cigánykérdés etnikus kérdésként való felfogása, a cigánykérdés szociális kérdésként való felfogása, multikulturalizmus.

A kutatás módszere

A kutatás során az 1978 és 1998 között megjelent összes jelentős (országos) pedagógiai szaklap összes száma vizsgálat alá kerül a tartalomelemzés módszerével. Az alkalmazott kutatási módszer elemzési szempontjai:

A pedagógiai szaksajtóban 1978 és 1998 között publikált nevelési modellek, pedagógiai-oktatási stratégiák és technikák feltérképezése.

A gyakorlati megvalósítások nyomon követése a szakirodalomban.

Az eredményesség és az eredménytelenség vizsgálata.

A romákra vonatkozó történeti tudás hiányából fakadó előítéletesség és a romákra vonatkozó történeti tudás meglévőségéből adódó előítélet-mentesség feltárása a vizsgált tanulmányokban, riportokban, interjúkban, recenziókban, publicisztikákban.

A vizsgált, roma gyermekekre vonatkozó stratégiáknak a kommunista és a demokratikus társadalom- és iskolaelméletekhez való igazodásának felmérése.

Kvantitatív és kvalitatív elemzés.

A kutatás eredendő célja szerint a *Roma oktatás a pedagógiai szaksajtó tükrében (1978–1998)* című disszertáció tükröt kíván tartani a pedagógus szakmának az által, hogy a pedagógiai szaksajtóban 1978 és 1998 között a roma gyermekek nevelhetőségére vonatkozó elképzelések rendszerezésével átfogó és visszatekintő elemzést ad.

Ennek nyomán vélhetően meg lehet rajzolni a jelen és a jövő roma gyermekeit érintő oktatási módszerek, stratégiák és modellek kiszámíthatóbb, adekvátabb és eredményesebb útját. (1)

Köznevelés (1978–1982) (2)

Jelen munkámban a kutatás első meritése kerül az olvasók elé, amelynek során a *Köznevelés* című oktatási hetilap (3) 1978 és 1982 között megjelent roma tematikájú írásait veszem szemügyre, s mivel a tárgyalt öt évben kevés, a roma gyermekekre vonatkozó oktatási stratégia rajzolódott ki a vizsgálódásom során, a kutatást kiterjesztettem az összes olyan írásos anyagra is, amelyben akár csak egyszer is előfordult – a kor szóhasználatának megfelelően – a 'cigány' szó, amely, mint az alább következő táblázatokból kiderül, lehetővé tette azt, hogy az alaphipotézisnek megfelelő hét neveléspolitikai koncepció mellett egyéb besorolásokra is sor kerüljön. (4)

A *Köznevelés* című pedagógiai szaklap hasábjain 1978 és 1982 között 49 olyan írás jelent meg, amelyben minimum egyszer előfordult a 'cigány' szó valamilyen kontextusban, s akadt még 2 olyan publikáció, amelyben nem fordul elő egyszer sem, de olyan íráshoz kapcsolódnak – különböző időpontokban közölt utóreagálásként –, amelyben viszont olvashatunk egy olyan cigány kisgyermek bántalmazásáról, akinek a bántalmazását aztán – bírósági döntés nyomán – a *Köznevelés*nek cáfolnia kellett.

1978

1978-ban – az 1972-es *Közoktatási párthatározat* nyomán született új tanterv bevezetésének évében – a vizsgált szaklapban 14 olyan írás jelent meg, amely foglalkozott a cigánygyerekekkel, mégpedig a következő kategóriákban:

a roma tematika negligálása-modell	–
asszimiláció-modell	1
integráció-modell	–
szegregáció-modell	1
a cigánykérdés etnikus kérdésként való felfogása-modell	–
a cigánykérdés szociális kérdésként való felfogása-modell	1

multikulturalizmus-modell	–
integrációs-szegregációs modell	1
roma gyermekekről szóló hír	3
roma gyermekekről szóló riport	1
roma gyermekekről szóló helyzetképadás	1
roma gyermekekre vonatkozó információkat tartalmazó publicisztika, tanulmány	3
roma gyermekekre vonatkozó részek politikusi megnyilatkozásokban	2
összesen:	14

Mint ahogyan az adatokból kiderült, a *Köznevelés* 1978-ban nem preferált egyetlen, a cigánygyerekek nevelését illető oktatási modellt sem, hiszen teret engedett egymásnak homlokegyenest ellentmondó írásoknak is. 1978-ban az oktatási hetilap hasábjain közöltek olyan írást, ami az asszimilációt hirdette, de olyat is, ami a szegregáció mellett tette le a voksát vagy szociális kérdésként fogta fel a cigánygyerekekkel kapcsolatos pedagógiai problémaköröket, s akadt olyan szerző is, aki integrációs-asszimilációs modellt preferált, mert úgy gondolta, hogy egy adott szituációhoz kell igazítani azt, hogy a cigánygyerekeket integratív vagy asszimiláló környezetben tanítsák.

A *Köznevelés* című folyóirat cigánygyerekekkel kapcsolatos hozzáállásáról sokat elmond az, hogy 14 alkalommal is helyet biztosított 1978-ban a lap hasábjain a velük kapcsolatos témaköröknek, ami mindenképpen pozitívum, ugyanakkor az is jelzésértékkel bír, hogy mindössze 4 alkalommal közöltek olyan írást, ami a konkrét oktatási stratégiai módozatokat kereste, a többi 10 esetben inkább arra helyezte az orgánum a hangsúlyt, hogy híreket, információkat közöljön a cigánygyerekekről, illetve arról, hogy hogyan is vélekedik a nem cigány pedagógus társadalom, illetve állampolgárok zöme a szóban forgó gyermekekről – ami részben a cigányságra vonatkozó tudás hiányára utal –, de sajnos nem egyszer olyan stílusban, amire ma nemes egyszerűséggel is azt mondánánk, hogy politikailag nem korrekt vagy szalonképtelen.

Az egyik legszembeszökőbbben enyhén szólva problematikus írás „*Mutasd meg Magyarországot!*” – Egy délelőtti az esztergomi Kossuth Lajos Általános Iskola cigányosztályaiban címmel Nemere István tollából született. Az írás azt sugallja, hogy etnikai alapon el kell választani a roma és nem roma gyerekeket, mert a cigánygyerekek alkalmatlanok az integrációra, a szüleik visszatartják őket az iskolából arra való hivatkozással, hogy szükség van a munkájukra, de ez indokolatlan, mert a cigány szülők nem dolgoznak, hanem egész nap a kocsmában ülnek.

A cikkből az derül ki, hogy a cigánygyerekek közt nem lehet a nem roma gyerekekhez hasonlóan szabályok között tanítani, mert a cigánygyerekek alkalmatlanok rá. Szóba kerül, hogy nem lopnak, de akármilyen pozitív kijelentésnek tűnik ez az állítás, azért mégiscsak furcsa, hogy egyáltalán ilyesmi szóba került a riportot író újságíró és a cigánygyerekek tanára között, és van egy olyan rész is a szövegben, ami kifejezetten rasszista megállapítást tartalmaz, amikor Nemere István a következőket írja: „A tanítók nem túlzottan optimisták. Maguk is tudják, hogy amit itt végeznek, az nem oktatás a szó igazi értelmében, néha nem is nevelés. Itt nincs értelme dicséreteket, korholásokat osztogatni; a gyerekek igényei primitívek. Mit számíthat nekik egy naplóba bejegyzett piros pont, ha vágyaik csúcsát így foglalják össze: enni és (esetleg) moziba menni.”

Nemere István riportjából hiányzik a cigánygyerekek szociális problémái iránti megértés, tolerancia, ezért éhes vadembereknek ábrázolja őket, akiket ráadásul az iszákos szülők visszatartanak az iskolából, s akiket nem lehet integráltan tanítani, szabályozni, mert primitívek.

Hasonló szemléletet tükröz a Mária Terézia császárnő cigánygyerekekkel kapcsolatos politikáját idéző írás, amely asszimilációs modellt preferál. A cikk tulajdonképpen

szemezgetés az *Učiteľ'ske Noviny* korabeli számából, s azt javasolja, hogy a cigánygyerekeket emeljék ki az otthoni környezetükből, mert hazai környezetben a testi és szellemi fejlődésüknek a legegyszerűbb feltételei sincsenek meg.

Ugyanakkor Novák Gábor tollából született olyan írás, ami ha érintőlegesen is, de beszámol arról, hogy létezik az a jelenség, amikor a cigánygyerekeket a rossz környezeti feltételeik miatt értelmi fogyatékosnak minősítik, illetve a *Köznevelés* 1978-ban közölt olyan híreket is, amelyek a cigánygyerekek támogatásáról vagy az őket patronáló tanárok jutalmazásáról szóltak.

Az 1978-as évet összegezve azt lehet mondani, hogy igen vegyes a kép. A *Köznevelés* ebben az évben nem szabott irányt a cigánygyermekkel kapcsolatos neveléspolitikai koncepciókat illetően, bár döntő többségében az asszimiláló és a szegregáló modellek mellett tette le a voksát, több esetben – mai szemmel nézve – határozottan előítéletes, olykor rasszista írásokat közölt a cigánygyermekről, amivel megbélyegezte őket; ugyanakkor érzékelhető az is, hogy 1978-ban rendkívül fontosnak érezték a lap készítői azt, hogy a cigánygyermek ügyét benn tartsák a köztudatban. Érezhető az is, hogy igyekeztek számot vetni a pedagógusok és az oktatási rendszer által a cigánygyermek sérelmére elkövetett problémákkal is, s nagy hangsúlyt fektetettek arra, hogy propagálják azt, hogy a cigánygyerekeken mindenképpen segíteni kell.

1979

1979-ben 10 olyan írás jelent meg a *Köznevelés* hasábjain, amely a cigánygyerekek problémáival foglalkozott, mégpedig a következő kategóriákban:

a roma tematika negligálása-modell	–
asszimiláció-modell	–
integráció-modell	–
szegregáció-modell	–
a cigánykérdés etnikus kérdésként való felfogása-modell	–
a cigánykérdés szociális kérdésként való felfogása-modell	–
multikulturalizmus-modell	–
integrációs-szegregációs modell	–
roma gyermekekről szóló hír	1
roma gyermekekről szóló riport	1
roma gyermekekről szóló helyzetképadás	–
roma gyermekekre vonatkozó információkat tartalmazó publicisztika, tanulmány	4
roma gyermekekre vonatkozó részek politikusi megnyilatkozásokban	1
kapcsolódó írás	2
helyesbítés	1
összesen:	10

1979-ben tehát a *Köznevelés* inaktívabb volt a cigány tematikát illetően, amit az is mutat, hogy ebben az évben egyetlen olyan írás sem került a hasábjaira, amely bármiféle, a roma gyermekek nevelésére vonatkozó oktatási modellt kínált volna.

Az év „eseménye” Schäffer Erzsébet *Pofonok vég nélkül* című írása volt, amelynek annyi cigány vonatkozása van, hogy egy iskolai pofozkodási gyakorlat kapcsán megemlít egy roma kisgyereket is, akit bántalmazott a tanára, majd egy későbbi helyesbítésből kiderül, hogy nem is a tanára ütötte a falhoz, hanem az iskola igazgatója, amit aztán 1980-ban bírósági utasításra ismételtelen helyreigazít a *Köznevelés*, mégpedig úgy, hogy ez az ominózus eset meg sem történt.

Az íráshoz kapcsolódóan annyit fontos még megemlíteni, hogy 1979-ben 2 kapcsolódó anyag született utóreagálásként hozzá, de azok közül egyik sem említi a roma kisgyermeket, viszont a 2 kapcsolódó anyag és a főírás, illetve a helyesbítés a 10 cikkből 4 írást jelent.

A további 6 írás közül Aczél György írása emelkedik ki, mert a politikus elismeri, hogy cigánygyerekeket ok nélkül, a szociális lemaradásuk miatt utalnak gyógypedagógiai intézményekbe, valamint Nemere István *Barna bőrű királylány, vörös koronával – Egy esztergomi cigányosztályban* című riportja, ami az 1978-ashoz képest sokkal elfogadóbb cigányábrázolás. Bár ennek az írásnak az esetében is meg kell említeni, hogy Nemere egy helyen általánosításba bocsátkozik, amikor egyetlen cigánygyermek rajzából az összes cigánygyermekre vonatkozóan azt a következtetést vonja le: „emlékezetük vizuálisan összekapcsolja a magyarázó embert a folyton mögötte látható tárggyal”, illetve szociális érzéketlenségéről tesz tanúbizonyságot akkor, amikor rácsodálkozik arra, hogy a cigánygyerekek előtt milyen nagy becsben van a gyári munka; meg kellett volna értenie azt, hogy egy gyermek pályaeorientációját jelentős mértékben meghatározza az otthonról hozott példa.

1979-ben a *Köznevelés* hasábjain a cigány tematikájú írások többnyire informatív jellegűek voltak, ami azt jelenti, hogy ebben az évben lanyhult az érdeklődés a cigánygyermek ügyét illetően, ugyanakkor a folyamatos tájékoztatás továbbra is arról tanúskodik, hogy nagy volt az igény a cigánygyermekkel kapcsolatos információkra, mert vagy az olvasók, vagy a lapszerkesztők, vagy mind a kettő együttesen nem érezte elegendőnek a rendelkezésükre álló adathalmazt.

1980

1980-ban a *Köznevelés* hasábjain 8 cigánygyerekekkel kapcsolatos írás jelent meg a következő kategóriák szerint:

a roma tematika negligálása-modell	–
asszimiláció-modell	–
integráció-modell	–
szegregáció-modell	–
a cigánykérdés etnikus kérdésként való felfogása-modell	–
a cigánykérdés szociális kérdésként való felfogása-modell	–
multikulturalizmus-modell	–
integrációs-szegregációs modell	1
roma gyerekekről szóló hír	1
roma gyerekekről szóló riport	–
roma gyerekekről szóló helyzetképadás	3
roma gyerekekre vonatkozó információkat tartalmazó publicisztika, tanulmány	1
roma gyerekekre vonatkozó részek politikusi megnyilatkozásokban	–
kapcsolódó írás	1
helyesbítés	1
összesen:	8

1980-ban Schäffer Erzsébet *Pofonok vég nélkül* című írására megszületett – a már említett bírósági határozat nyomán – a helyreigazítás, ami kimondta, hogy a cikkben tárgyalt településen az iskola igazgatója nem bántott egyetlen cigánygyermeket sem, s kapcsolódó anyagként született a *Köznevelés*nek egy állásfoglalása is a bíróság határozatáról, de abban nem említenek meg egyetlen cigány származású személyt sem.

Kulcsár Ildikó *Elismerés Csongrádnak* című írásában találkozunk egy integrációs-szegregációs modellel, amely többek között azt írja le, hogy a tárgyalt iskolának a cigánygyerekekkel kapcsolatos pedagógiai módszerei hogyan változtak, hogyan haladtak fokozatosan a szegregatív tanítástól az integratívig, s hogyan értek el sikereket az érintett tanárok a hátrányos helyzetű gyermekek körében.

Seregi Judit és Tomai Éva tollából született egy fontos írás *A cigánygyerekek pályaválasztása* címmel, amely adekvát adatokat közöl a szóban forgó témáról olyan megközelítéssel, amelyről akár azt is lehetne mondani, hogy erősen hajaz azokra a szemléletekre, amelyek szociális kérdésnek fogják fel a roma ügyet, de ez konkrétan nincs kimondva a cikkben, inkább alkalmazva van.

Az 1980-as évben helyzetképadást közöltek Nógrád és Szolnok megyékről; utóbbi írást az a Czuczú Tibor írta, aki cigány származású szakfelügyelőként maga is sokat tett a szolnoki cigánygyerekek sorsának jobbra fordításáért.

Általában azt lehet mondani a *Köznevelés* 1980-as cigányügyben való aktivitásáról, hogy igencsak alábbhagyott, amennyiben nem szorítkozott szinte semmi másra, csak a híradásra, habár az mindenképpen pozitívum, hogy bemutatott egy olyan oktatási modellt is, ami egyértelműen haladó szellemű példát állított az akkori kortárs olvasók elé.

1981

1981-ben a *Köznevelés* 12 olyan írást közölt, amely kapcsolatba hozható a cigánygyerekekkel, mégpedig a következő kategóriák szerint:

a roma tematika negligálása-modell	–
asszimiláció-modell	–
integráció-modell	1
szegregáció-modell	–
a cigánykérdés etnikus kérdésként való felfogása-modell	–
a cigánykérdés szociális kérdésként való felfogása-modell	–
multikulturalizmus-modell	–
integrációs-szegregációs modell	–
roma gyermekekről szóló hír	4
roma gyermekekről szóló riport	–
roma gyermekekről szóló helyzetképadás	–
roma gyermekekre vonatkozó információkat tartalmazó publicisztika, tanulmány	4
roma gyermekekre vonatkozó részek politikusi megnyilatkozásokban	–
kapcsolódó írás	–
helyesbítés	–
szemle	2
portré	1
összesen:	12

1981-ben a *Köznevelés* hasábjain sok minden megjelent. Tibor Klára az *Iskola a város-szélen* című írásában bemutatott egy sikeres integrációs modellt, Paulina Éva *A putritól a katedráig* című portréjában pozitív példát adott Czuczú Tibor cigány származású szakfelügyelő élettörténetén keresztül, a cigánygyerekek ügyeivel kapcsolatos híradásra láthatóan nagy hangsúly került, volt cigány tematikájú könyvajánlás.

A legfontosabb esemény azonban ebben az évben az volt, hogy az 1981. január 16-i számban lezajlott egy vita Pik Katalin, Várnagy Elemér és Czeizel Endre között a cigánygyerekek adottságairól. A vita a tanárképző főiskolák számára készült *Pedagógia II* című tankönyv körül robbant ki, pontosabban annak VIII. fejezete miatt, amelyet Várnagy Elemér írt, s amelyet Pik Katalin hosszú írásában ízekre és darabokra szedett azért, mert

több ponton előítéletesnek és tudománytalannak tartott. Várnagy Elemér lehetőséget kapott a válaszra, s mivel a két író között genetikai vita is támadt a cigánygyerekek örökölt adottságairól, a vitát Czeizel Endre szakszerű orvosi állásfoglalása zárta le.

A polémia azért fontos, mert Pik Katalin és Várnagy Elemér vitájában sok áltudományos, előítéletes, olykor rasszista érv és érvrendszer is felszínre került a cigánygyerekekkel kapcsolatosan, s a *Köznevelés* folyóirat érdeme, hogy teret engedett ezeknek, mert a tudományos szakembereknek lehetőségükben állt, szintén a nyilvánosság előtt, a megalapozatlan érvekkel szembeszállni, azaz a közvélemény fontos tájékozódási forráshoz jutott a szerzők vitája során, s arról is értesülhetett, hogy a három írás megjelenése előtt a Művelődési Minisztérium egy köriratban már döntött: a vitatott fejezet tananyagként nem tanítható, és vizsgaanyagként sem kérhető számon.

Ugyanakkor a *Köznevelés* eme progresszív lapszerkesztői álláspontját némiképpen ellensúlyozta, hogy 1981. február 13-án *Olvasztuk* címmel olyan írást közölt Mészáros Józsefnek a *Pedagógiai Szemle* 1981. januári számában megjelent, *A fiatalokorúak bűnözésének okairól* című írása kapcsán, amelyben a szerző arról értekezik, hogy az alacsony műveltségi színvonal és a fiatalokorú bűnözés között összefüggés van, közli a fiatalokorú bűnelkövetőkkel kapcsolatos képzetlenségi adatokat, s utána azt is, hogy a többségük cigány, azaz olyan írást közölt a *Köznevelés* pár héttel az előítéleteket romboló vitaanyag után, ami feltehetőleg éppen az előítéleteket mélyítette.

1981-ben a *Köznevelés* ismételten Janus-arcú volt. Teret engedett a cigánygyerekekkel kapcsolatos pozitív állásfoglalásoknak, de arra is volt példa, hogy ráerősített az amúgy is mélyen gyökerező előítéletekre, s az is elmondható, hogy 1981-ben sem kívánt igazán oktatási modelleket kínálni a pedagógustársadalomnak. Ez a témakör nem élvezett prioritást ebben az évben sem.

1982

1982-ben 7 írás jelent meg a *Köznevelés* című oktatási hetilap hasábjain a cigánygyermekkel kapcsolatosan, a következő kategóriák szerint:

a roma tematika negligálása-modell	–
asszimiláció-modell	–
integráció-modell	–
szegregáció-modell	–
a cigánykérdés etnikus kérdésként való felfogása-modell	–
a cigánykérdés szociális kérdésként való felfogása-modell	–
multikulturalizmus-modell	–
integrációs-szegregációs modell	–
roma gyermekekről szóló hír	2
roma gyermekekről szóló riport	–
roma gyermekekről szóló helyzetképadás	–
roma gyermekekre vonatkozó információkat tartalmazó publicisztika, tanulmány	2
roma gyermekekre vonatkozó részek politikusi megnyilatkozásokban	–
kapcsolódó írás	–
helyesbítés	–
szemle	–
portré	–
novella	2
módszertani írás	1
összesen:	7

Az 1982-es év a cigány tematikát illetően rendkívül szegényes. Oktatási stratégia fel sem merül, mindössze 2 hír, 2 – az életből merített – novella és 1 módszertani írás jelent

meg, ami azt jelenti, hogy ebben az évben nem igazán tartották fontosnak, hogy a cigánygyerekekkel kapcsolatos ügyek szóba kerüljenek a *Köznevelés* hasábjain.

A 7 írásból kiemelkedik az oktatási hetilap pályázatára *Gyógyír és új erő* jelíggel érkezett *Egy vereség és egy győzelem* című novellisztikus írásmű, amely megkapó őszinteséggel mutatja be a szerző pedagógusi törekvéseit, hányattatásait két olyan cigánytanuló esetében, akik közül az egyik pedagógusi kudarc volt, a másik viszont fényes győzelem.

Az írásnak azért van fontos szerepe, mert a jó és a rossz példa ábrázolásával a szerző egyértelműsítette a *Köznevelés* pedagógus olvasóközönsége számára, hogy a cigánygyerekeket nem lehet egységesen leírni azért, mert egyszer-kétszer pedagógiai kudarc éri a tanárt, hanem igenis tudomásul kell venni azt, hogy a nem roma diákokhoz hasonlóan hatalmas különbségek lehetnek a cigánytanulók között is, s nem szabad feladni, ha sikertelenség lép fel, küzdeni kell tovább, mert az ember egy másik helyzetben egy másik cigánygyerekekkel nagy sikereket arathat.

Az 1982-es év másik kiemelkedő írása Nyitrai Zsoltné munkája, aki *Báboznak a cigánygyerekek* címmel hasznos módszertani leírást ad arról, hogy ő, a kisegítő iskolában tanító pedagógus, milyen sikereket ért el cigánytanulókkal a bábozás segítségével. Az írás szerzője részletesen leírja, hogy hogyan lehetett a dramatikus játékkal leküzdeni a nyelvi gondokat, a nyelvi hátrányokat, hogyan aktivizálta patronáltjait a bábok készítése, s hogyan terebélyesedett ki ez a kezdeményezés közösségi foglalkozásokká, amelyek által segíteni tudott a cigánygyerekeknek leküzdeni a szocializációs hátrányaikat.

1982-ben kevés információ jelent meg a cigány tanulókkal kapcsolatosan a *Köznevelés* hasábjain, viszont elmondható, hogy az előző négy évvel ellentétben szinte kizárólagosan pozitív képet sugároztak a cigányságról.

Összegzés

1978 és 1982 között rendkívül változatos képet mutat az 51 írás, amelyeket egy összegző táblázatban az alábbiak szerint lehet csoportosítani:

a roma tematika negligálása-modell	
asszimiláció-modell	1
integráció-modell	1
szegregáció-modell	1
a cigánykérdés etnikus kérdésként való felfogása-modell	
a cigánykérdés szociális kérdésként való felfogása-modell	1
multikulturalizmus-modell	
integrációs-szegregációs modell	2
roma gyermekekről szóló hír	11
roma gyermekekről szóló riport	2
roma gyermekekről szóló helyzetképadás	4
roma gyermekekre vonatkozó információkat tartalmazó publicisztika, tanulmány	14
roma gyermekekre vonatkozó részek politikusi megnyilatkozásokban	3
kapcsolódó írás	3
helyesbítés	2
szemle	2
portré	1
novella	2
módszertani írás	1
összesen:	

A *Köznevelés* 1978 és 1982 között a cigány tematikát nem negligálta a lap hasábjain. A neveléspolitikai koncepciók közül megjelent az asszimiláció, az integráció, a szegregáció modellje, valamint a cigánykérdés szociális kérdésként való felfogása egy-egy

esetben, s szóba került az integráció és a szegregáció közötti ingadozás is, míg a cigánykérdés etnikus felfogása és a multikulturalizmus egyáltalán nem jelent meg.

Az 51 írásból a cigánygyerekekkel kapcsolatos oktatási stratégiák mindösszesen 6 írást ölelnek fel, ami azt jelenti, hogy 1978 és 1982 között a *Köznevelés* hasábjain összességében nem volt központi kérdés, hogy milyen oktatási modell lenne a legmegfelelőbb a cigánytanulók számára. Az írások megjelenési dátumából az is kiderül, hogy a *Köznevelés*ben inkább az 1970-es évek végén volt ez érdekes kérdés, utána lanyhult a lapszerkesztők érdeklődése a téma iránt, pedig kulcsfontosságú pedagógiai kérdésekről van szó. Olyan kérdésekről, ami napjainkban is lázban tartja a pedagógustársadalmat annak ellenére, hogy ma már sokkal kikristályosodottabb neveléspolitikai koncepciók, irányvonalak vannak a cigánygyerekek oktatásának mikéntjét illetően.

1978 és 1982 között feltűnően sok az információ, hír kategóriába tartozó írás, ami egyértelműen arra utal, hogy az adott korban nem sok információval rendelkeztek a cigányságot illetően, s éppen ezért nagy volt az információéhség, a hírek adataiból viszont az is kiderül, hogy a különböző szocialista tervek teljesítési kényszere is hajtotta a *Köznevelés* szerkesztőit, illetve a kor pedagógusait, mert lépten-nyomon bele lehet ütközni a tárgyalott öt évben olyan jelentésekbe, amelyek azt tárgyalják, hogy hol, mikor, milyen környezetben, milyen számban teljesítettek cigánygyerekek, illetve milyen számban teljesítettek és mit a cigánytanulókkal kapcsolatosan a pedagógusok és a különböző közoktatási intézmények.

Az írásokat összességükben nézve szembeszökő az, hogy a *Köznevelés* számtalan esetben felvállalta olyan írások közlését, amelyek ma már sem a politikai korrektség jegyében, sem a számon kérhető szakmai minőség és a tudományosság miatt nem jelenhetnének meg, mert hemzsegek az előítéletes és a rasszista gondolatoktól, ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a *Köznevelés* 1978 és 1982 között folyamatosan gondoskodott arról, hogy a cigány tematika jelen legyen a lap hasábjain, tehát pozitívum az elkötelezett érdeklődés még akkor is, ha bizonyos években jelentősebb mértékben csökkent a szerkesztőknek a téma iránti figyelme.

Az 51 írást olvasgatva az is kiderül az elemző számára, hogy miközben a liberális „mindent közlünk” filozófia érvényesült 1978 és 1982 között, s megjelentek olyan írások is, amelyek a már szalonképtelének, a lap szerkesztői tudatosan törekedtek arra, hogy segítsék a pedagógus közösséget és a cigánygyerekeket azzal, hogy pozitív példák tömegeit is megjelentették, az pedig szintén a *Köznevelés* javára írható, hogy éveken keresztül cikkezett arról, hogy cigánygyerekeket ok nélkül, a szociális hátrányaik miatt küldenek gyógypedagógiai intézetekbe, azaz a lap nyíltan bírálta a cigánygyerekek érdekében a fennálló gyógypedagógiai intézményrendszert.

Általában a *Köznevelés* 1978 és 1982 közötti szellemi teljesítményéről az mondható el, hogy valószínűleg nagyon erősen tükrözi azt, hogy az adott kor társadalma tele volt kérdésekkel és kétségekkel a cigánygyerekek iskoláztatását illetően, s ahogyan egymásnak szögesen ellentmondó vélemények fogalmazódtak meg a társadalomformálók fejében, ugyanúgy a *Köznevelés* is Janus-arcúnak bizonyult, mert hol rombolta a cigánygyerekekkel szembeni előítéleteket, hol pedig mélyítette azokat. (5)

Jegyzet

(1) Természetesen jelen – mégiscsak történetinek tekinthető – kutatásnak követnie kell az 1998 (vagyis a NAT – és a vonatkozó kisebbségi oktatási irányelvek – alkalmazásának hatálybalépése) után sajtónyilvánosságához jutott álláspontokat, tapasztalatokat is. Ez utóbbi hosszú évtized bonyolult – az előzőnél mindenképpen bonyolultabb – világa, pedagógiai praxisa, megannyi (igen sokféle) társadalom- és okta-

táspolitikai törekvéseinek hasonló jellegű – és forrású – feltárását jelen kutatás (egyebek közt metodológiai) tapasztalatai alapján végezhetem majd el.

(2) A kutatás jelen szakaszában még nem hozzuk összefüggésbe az egyes esztendőik társadalompolitikai, oktatáspolitikai érvényű történéseit a lap közlési „politikájával”, de terveink közt mindenképpen sze-

repe. Ebből az adatból a lap viszonylagos szuverenitására – vagy ennek hiányára, esetleg ennek fejlődésére, ciklikusságára – vonatkozó adatokat is nyerhetünk majd.

(3) A *Köznevelés* a mindenkor ágazati minisztérium „hírmagazinja”, amely mindenkor kifejezte az oktatáspolitikai szándékait és „iskolaképét”. Magas példányszámban, magas állami dotációval jelent meg, a vizsgált években jellegzetesen ott volt minden iskola tanári szobáiban, ekkor olvasottsága is magasnak mondható. A főszerkesztői hitvallásoknak a modernizáció és demokratizálás irányába ható szándékai

nyomán az üzenet több ízben „kétoldalúvá” válik, a *Köznevelés* újságírói és szerzői olykor elmerészkedtek riportjaikkal, képriportjaikkal a valóságfeltáró újságírás felé.

(4) Az utóbbi időben egyre több kutatás figyelme fordult a szakfolyóiratok képanyaga felé. Jelen kutatásban ezt az ikonográfiai/ikonológiai módszert nem alkalmazom.

(5) Megjegyzem, hogy a „cigány-tematika” pedagógiai szakirodalomban való megjelenésének számbavételével a Makai-Trencsényi (2000) szerzőpáros is kísérletezett. Figyelmük a könyvkiadásra terjedt ki.

Irodalom

Aczél György (1979): Bizalom az emberben, az ember nevelhetőségében. *Köznevelés*, **35.** 27. sz. 3–5.

Czeizel Endre (1981): A cigánygyermek adottságai és az öröklődés. *Köznevelés*, **37.** 3. sz. 9.

Czuczú Tibor (1980): A cigánytanulók helyzete Szolnok megyében. *Köznevelés*, **36.** 31. sz. 9.

Egy vereség és egy győzelem. (1982) *Köznevelés*, **38.** 29. sz. 10–12.

Kulcsár Ildikó (1980): Elismerés Csongrádnak. *Köznevelés*, **36.** 21. sz. 3–4.

Makai Éva és Trencsényi László (2000): A roma-pedagógia előzményei és jelene. *Iskolakultúra*, **20.** 11. sz. 87–92.

Nemere István (1978): „Mutasd meg Magyarországot!” – Egy délelőtt az esztergomi Kossuth Lajos Általános Iskola cigányosztályaiban. *Köznevelés*, **34.** 11. sz. 6–7.

Nemere István (1979): Barna bőrű királylány, vörös koronával – Egy esztergomi cigányosztályban. *Köznevelés*, **35.** 19. sz. 6.

Novák Gábor (1978): Ki kerül kisegítő iskolába? *Köznevelés*, **34.** 5. sz. 6.

Nyitrai Zsoltné (1982): Báboznak a cigánygyerekek. *Köznevelés*, **38.** 43. sz. 8.

Olvastuk. (1981) *Köznevelés*, **37.** 7. sz. 16.

Paulina Éva (1981): A putritól a katedráig. *Köznevelés*, **37.** 11. sz. 7.

Pik Katalin (1981): Torzkép a cigánygyerekekről. *Köznevelés*, **37.** 3. sz. 5–6.

Schäffer Erzsébet (1979): Pofonok vég nélkül. *Köznevelés*, **35.** 11. sz. 5–6.

Seregi Judit és Tomai Éva (1980): A cigánygyerekek pályaválasztása. *Köznevelés*, **36.** 22. sz. 7.

Tibor Klára (1981): Iskola a városszélen. *Köznevelés*, **37.** 23. sz. 3–4.

Učitel'ske Noviny. (1978) *Köznevelés*, **34.** 23. sz. 13.

Várnagy Elemér (1981): Torzító optika nélkül. *Köznevelés*, **37.** 3. sz. 7–8.